
joggyakorlat magyarul, egyenjogúan

Aktuális szemlélődés az egyenjogú nyelvhasználat
néhány jogi és gyakorlati kérdéstről

Dr. HOCK REZSŐ

A nemzetiségek nyelvének egyenjogú használata napjaink aktuális témája. A sajtó lépten-nyomon beszámol olyan határozatokról, intézkedésekről, igényekről és másféle közéleti vonatkozású megnyilatkozásokról, amelyek valamilyen módon összefüggenek az egyenjogú nyelvhasználattal az állam- és közélet különböző területein.

Ezek a híradások és beszámolók, már jellegüknél és helyüknél fogva is, amelyet a napi- és hetisajtóban elfoglálnak, nem lépik és nem is léphetik túl a tájékoztatás igényét. A nyelvi egyenjogúság problémáinak analitikája és szintetikája rendszerint valamely többségi nyelven, tudományos és szakmunkák, különféle szakbeszámolók oldalain foglal helyet, ami kétszeresen is megnehezíti, hogy a magyar ajkú nyilvánosság megismerkedjék vele: a nyelvi akadályok és az anyanyelvű publikálás lehetőségeinek szűk keretei miatt. Ma a *Híd* az egyetlen magyar nyelvű közéleti orgánus, amelyben erre — egyéb feladatait is tekintetbe véve — korlátolt terjedelemben lehetőség nyílik.

Élve e korlátolt terjedelem lehetőségével, időszerűnek tartjuk, hogy az egyenjogú nyelvhasználat kérdéseiről lerögzítsünk olyan tényeket és gondolat sorokat, amelyek hozzájárulhatnak ismereteink és szempontjaink bővítéséhez e problémakörrel kapcsolatban.

Szemlélődésünket azzal a megállapítással kezdjük, hogy a nemzetiségek egyenjogú nyelvhasználatának kérdése *elvileg* ugyan tisztázott, *jogi és gyakorlati rendezése* azonban még a megoldatlan kérdések sorozatát veti fel. Ezekre az a jellemző, hogy megoldásuk, jóllehet összefüggnek egymással, nem egységes és általános, hanem aszerint váltakozik, hogy a társadalmi és közélet melyik területéről van szó (oktatás, művelődésügy, közéleti szereplés, tájékoztatás, jogok és köteleességek megvalósítása stb.), miért is az egyenjogú nyelvhasználat kérdéseit sorra meg kellene vizsgálni ezen külön megnyilatkozási területek szemszögéből.

Ebből a megállapításból kiindulva e kis tanulmány csak arra vállalkozik, hogy felvessen és válaszoljon egyes, a magyar nyelvű joggyakorlat

szempontjából lényeges és aktuális kérdéseket az egyenjogú nyelvhasználat szemszögéből.

Esetlegesen félreértések elkerülése végett le kell szögeznünk, hogy ebben a tanulmányban mit értünk magyar nyelvű joggyakorlaton az egyenjogú nyelvhasználat alapján. Röviden és a tudományos meghatározás igénye nélkül szólva: azt a jogot, hogy a magyar ajkú polgár anyanyelvén intézhessen polgári jogaival és kötelességeivel kapcsolatos ügyeit bíróságok, hatóságok és közintézmények előtt.

Ennek a jognak is, mint a társadalmi viszonyok mindegyikének, megvan a maga története, azaz múltja, jelene és jövője. Hogy megértsük e kérdés jelenének egy-két időszerű problémáját és felvethessünk egynéhányat a közvetlen jövőt érintő kérdések közül, ismerkedjünk meg előbb a múlt néhány lényeges mozzanatával.

A múlt 1946-ban vette kezdetét.

A nemzetiségek helyzetét Jugoszláviában az 1946-ban hozott első alkotmányunk 13. szakasza a következőképpen rendezte:

„A nemzeti kisebbségeknek (akkor még így nevezték a nemzetiségeket) a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságban joguk van kulturális fejlődésükre és nyelvük szabad használatára és ezek védelmére.”

A nemzetiségek anyanyelvének alkotmányjogi védelme tehát, s ezt itt ki kell emelnünk, ebben a fogalmazásban a nemzetiségek anyanyelvének *szabad használatára* vonatkozik, és azt biztosítja. A kisebbségek jogi helyzetének e rendelkezésbe foglalt jogi meghatározóiban voltaképpen az a gyakorlat és álláspont jutott kifejezésre, hogy a nemzetiségek mindennütt, ahol ez lehető és megvalósítható volt, kezdve a magánélettől az anyanyelvű oktatáson át a jogoknak és a kötelességeknek az anyanyelven való megvalósításáig, szabadon használhatták nyelvüket. A nemzetiségek a fennálló feltételek és lehetőségek keretei között éltek is ezzel a joggal. A lehetőségek és feltételek azonban a társadalmi élet különböző területein különbözőek voltak. A nyelv szabad használata a közoktatás, a kulturális élet és a tájékoztatás, a sajtó és a rádió terén nyert legszélesebb körű alkalmazást, mivel itt voltak meg legjobban ennek feltételei. Ennél sokkal szűkebb körben jutott érvényre a nemzetiségek szabad nyelvhasználata az állami szervek és intézmények munkájában, illetve ezeknek a nemzetiségekkel való kapcsolataiban, mivel ebben a szférában hiányoztak az anyanyelvű kommunikáció feltételei. A kétnyelvű gyakorlat ezekben a szervekben, hivatalokban és intézményekben csak olyan mértékben valósulhatott meg, amilyen mértékben erre, a körülmények *spontán* alakulása folytán, megvoltak a feltételek, értve ezen elsősorban a nyelvismeretet.

Ebben az időszakban az alkotmány jogi ismérvei csak a szabad nyelvhasználatot definiálták, ami jogilag azt jelentette, hogy bár senki sem tilthatta meg senkinek, hogy az anyanyelvén szóljon, mégsem volt olyan jogszabály, amely megszabta volna, hogy ki, a közélet mely területén, mely szervekben, hivatalokban, intézményekben vagy munkaszervezetekben köteles egyben *biztosítani* is a feltételeket, hogy a nemzetiségek élhessenek anyanyelvük szabad használatának jogával, ahogy ezt az alkotmány biztosította. Erre csak ott került sor, ahol erre történetesen megvoltak a feltételek.

Az 1946-os alkotmány alapján hozott törvények, amelyek valamely vonatkozásban tartalmaztak rendelkezéseket a nemzetiségek anyanyelvé-

nek használatával kapcsolatban, nem mutattak fel semmilyen új mozzanatot ebből a szempontból. Sőt ellenkezőleg. A közigazgatási eljárásról, a büntető eljárásról, a polgári perrendtartásról és a szabálysértésekről szóló törvények közvetve lehetővé tették (és ezt hangsúlyozzuk, hogy közvetve, sőt azt is hozzá kell tennünk, hogy csak potenciálisan), hogy korlátozzák a nemzetiségiak szabad nyelvhasználati jogát. Ugyanis e törvények értelmében a felek, a vádlottak és a tanúk csak abban az esetben vehettek részt anyanyelvükön az eljárásban, de akkor is csak tolmács útján, ha nem ismerték, illetve nem beszélték az eljárás nyelvét, amely ekkor egyenlő volt a köztársaság hivatali nyelvével, azaz a szerbhorvátal, illetve a szlovénnel vagy a macedónnal, attól függően, hogy melyik köztársaságról volt szó. A törvényeknek ezen rendelkezései természetesen pozitívek voltak a nemzetiségiak szempontjából, és azok jogos érdekeit és védelmét szolgálták abban az esetben, de csak abban az esetben, ha nem beszélték az eljárás nyelvét. Ha beszélték — akkor a szabad nyelvhasználat szempontjából e rendelkezések potenciális negatívumokat rejtettek magukban, mivel elvben lehetővé tették, hogy rájuk való hivatkozással ott is kiküszöböljék a nemzetiségiak anyanyelvének szabad használatát, ahol erre egyébként meg lettek volna a feltételek. (Pl. az eljárásban részt vevő összes személyek, ideértve a bírót, a feleket, a tanúkat és minden más perbeli személyt, mind beszélték az eljárásban részt vevő nemzetiségiak anyanyelvét.)

A nemzetiségiak anyanyelve használatának ez a jogi kerete, mint a fenti példából is látszik, nem bizonyult eléggé rugalmasnak és a szükségleteket kielégítőnek, miért is múlhatatlanul be kellett állania egy fejlődésnek. Ennek szükségessége időpontban egybeesett társadalmi rendszerünknek az öngazgatás irányába történő általános fejlődésével, ami pedig nemcsak hogy lehetővé tette, hanem követelményként állította fel azt az igényt, hogy a nemzetiségek anyanyelvének használatát napirendre tűzze az aktuálisá vált alkotmánymódosítás keretében is, és pedig a nyelvhasználat feltételeinek kötelező biztosítása és Jugoszlávia népeinek nyelveivel való egyenjogú használata szempontjából.

Ez a fejlődés és követelmény jogilag az 1963-as új szövetségi alkotmányban és a köztársaságoknak erre épülő új alkotmányaiban, valamint a tartományok, a községek és munkaszervezetek szabályzataiban jutott kifejezésre.

Bár az 1963. évi új szövetségi alkotmány szövege szerint újból csak a szabad nyelvhasználat biztosítására szorítkozik, mivel a 43. szakasz „biztosítja minden nemzetiségnek — nemzeti kisebbségnek, hogy szabadon használja nyelvét” (az alkotmány tehát ebben a szakaszában még nem tér át a szabad nyelvhasználat feltételei kötelező megteremtésének elvére), mégis e szakasz második bekezdése már nagy jelentőségű újdonságot tartalmazott, mivel lehetővé tette a nyelvhasználatl kapcsolatos jogok kiterjesztését. A 43. szakasz 2. bekezdésének rendelkezése ugyanis felhatalmazta a köztársaságokat, hogy a nemzetiségiak számára azokon a területeken, ahol nagyobb számban élnek, *más jogokat* is biztosítsanak.

A köztársaságok új alkotmányai, élve ezzel a felhatalmazással, számos olyan jogot állapítottak meg a nemzetiségiak számára, amelyek a szövetségi alkotmányban eddig nem szerepeltek. Ezek közül legjelentősebbek azok, amelyek már biztosítják az anyanyelv, illetve a nemzetiségiak anyanyelvének egyenjogú használatát, ami tartalmilag azt a jogot jelenti,

hogyan a nemzetiségek a közéletben bizonyos körülmények és feltételek között, és tekintet nélkül arra, hogy a nemzetiségi bírja-e az eljárás nyelvét vagy sem, maguk válasszák meg az érintkezés nyelvét, azaz: vagy az anyanyelvén vagy a hivatalosnak tekintett nyelven valósítsa meg jogait és kötelezéseit az eljáró szerveknél.

Ezekben a rendelkezésekben jogi szempontból az az új, hogy a nemzetiségiken mint e jogok viselőin kívül már megjelennek bizonyos kötelezettségek viselői is (állami szervek, közigazgatási szervek, bíróságok, közhatalmi jogosítvánnyal bíró intézmények stb.), amelyeknek az alkotmány értelmében biztosítaniuk kell, hogy a szerveik előtt folyó eljárásban a nemzetiségek egyenjogúan, azaz szabad választás alapján használhassák anyanyelvüket.

Ez jogi szempontból már többé nem egyoldalú szabad nyelvhasználat, amelyet a nemzetiségek akkor vesznek igénybe, ha erre alkalmuk nyílik, mivel mondjuk az érintkező szerv dolgozójánál jelen van a nyelvi feltétel és személyes készség, vagy pedig akkor, ha nem beszél a eljárás nyelvét. Ez már egy olyan jog, amely felhatalmazza őket, hogy maguk válasszák meg a hatóságok és intézmények szerveivel az érintkezés nyelvét, s ha ezt nem biztosítják számukra, az a jogaikon esett sérelemnek minősül, az a szerv pedig, amely ezt nem biztosítja, a törvény szabta köteleesség mulasztását követi el.

A nemzetiségek anyanyelvének szabad használati joga tehát az 1963. évi szövetségi alkotmány nyújtotta felhatalmazás révén a köztársasági alkotmányokban helytel-közrel egyenjogú nyelvhasználatá elépett elő.

E fejlődés következő állomása a szövetségi alkotmánynak XIX. kiegészítő szakasza volt. Ez az alkotmánykiegészítés két, a köztársasági törvényekben már megállapított alkotmányjogi elvet szögezt le, de ezúttal szövetségi szinten. Az egyik: a népek és nemzetiségek nyelve egyenjogúságának elve, amely a szövetségi alkotmányban eddig nem nyert megfogalmazást, a második pedig: az az elv, mely szerint a népek és nemzetiségek nyelvének egyenjogú használata nem általános, hanem bizonyos feltételekhez és körülményekhez kötött, amely elvet eddig szintén csak a köztársasági alkotmányok mondták ki.

A szövetségi alkotmány XIX. kiegészítő szakasza egyben leszögezi azokat a feltételeket és kritériumokat, amelyek fennforgása esetében kötelező az egyenjogú nyelvhasználat biztosítása. Ezek a kritériumok és feltételek a következők:

Először: az egyenjogú nyelvhasználat csak azokon a területeken biztosítandó kötelezően, amelyeken nemzetiségek élnek.

Másodsor: ezeken a területeken a társadalmi-politikai közösségeknek és a munka- és más szervezeteknek általános jogszabályokkal (alkotmányban, alkotmánytörvénnyel, törvénnyel, szabályzattal) kell biztosítani az egyenjogú nyelvhasználatot.

Harmadsor: ezen általános jogszabályoknak meg kell szabniuk az egyenjogú nyelvhasználat módozatait és feltételeit.

Negyedsor: az egyenjogú nyelvhasználatot a polgári jogok és kötelesek megvalósításával kapcsolatban kell biztosítani.

Ötödsor: az egyenjogú nyelvhasználatot biztosítani kell az állami szervek és a közhatalmi jogosítvánnyal bíró intézmények előtt folytatott eljárásban.

Ezek a feltételek és kritériumok kategorikusak és imperatívek, és, vé-

leményünk szerint, Jugoszlávia egész területére vonatkoztatva a nemzetiségek anyanyelve egyenjogú használatának és alkalmazásának minimális kötelező kereteit jelentik. E jognak a szövetségi alkotmányban meghatározott keretein túlmenő kiegészítése, természetesen, lehetséges, és a köztársaságok, a tartományok, a községek, a munka- és egyéb szervezetek önálló joga és ügye.

Mivel az egyenjogú nyelvhasználat ezen általános és különös feltételeinek általános jogszabályokkal való biztosítása kötelező a politikai közösségekre, Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány is, eleget téve a XIX. alkotmánykiegészítő szakasz rendelkezéseinek, illetékessége keretében megkezdte e téren a jogalkotást.

E téren alapvetőek Vajdaság Alkotmánytörvényének rendelkezései az egyenjogú nyelvhasználatról. Ebben az általános aktusban, a szövetségi és köztársasági rendezéshez képest, az a specifikus, hogy Vajdaságban, illetve annak nemzetiségek lakta községeiben, attól függően, hogy milyen nemzetiségek élnek e községekben, csak a magyar, a szlovák, a román és a ruszin nyelv használata egyenjogú a szerbhorvát nyelvvel. Jugoszlávia többi kisebbségeinek nyelve nem bír ilyen státussal. Az alkotmánytörvény többi idevonatkozó rendelkezései meghatározott formában megismétlik a szövetségi és köztársasági alkotmányban leszögezett általános alapelveket, amelyek szerint e nyelvek számára csak a nemzetiségek lakta községekben, és attól függően, mely nemzetiség lakja, továbbá az alkotmányban meghatározott más, már előbb említett feltételek között kötelező az egyenjogú nyelvhasználat feltételeinek megvalósítása.

Ezen egyenjogú nyelvhasználatnak a tartományi alkotmánytörvényben meghatározott keretei között való megvalósításához azonban nem elegendők az abban leszögezett elvek és keretek. Vajdaság alkotmánytörvénye ezért előirányozta egy külön törvény meghozatalát a nemzetiségek nyelvének egyenjogú használatáról. E törvény feladata, hogy az elveken túlmenően konkrétan és részleteiben szabályozza az egyenjogú nyelvhasználat területeit és módzatait.

Ez a törvény még nem készült el, és jöllehet majd csak a közelebbi vagy távolabbi jövőben fog megkerülhetetlen kötelezettségeket róni a községi képviselő-testületekre és végrehajtó szerveikre, a bíróságokra, a közhatalmi jogosítványokkal bíró intézményekre, a munka- és egyéb öngazgató szervezetekre — de már alkotmányjogi megfogalmazásában is megindított egy folyamatot, amely előtérbe tolt egy egész sor gyakorlati kérdést. Ami ugyanis a nyelvhasználatnak úgynevezett „szabad nyelvhasználati” időszakában, hogy úgy mondjuk, *megengedett* gyakorlat volt, az most már *kötelezőként* jelentkezik. A községi képviselő-testületek, a közigazgatási szervek, a bíróságok és más munkaszervezetek és intézmények közül eddig csak egynéhány nyúlt a nemzetiségek anyanyelvi jogának, ha nem is megvalósításához, de legalábbis megközelítéséhez. Ezt a helyzetet az jellemezte, hogy bár eddig sem tiltotta semmiféle jogszabály a kisebbségek anyanyelve egyenjogú használatának bevezetését és szélesebb körű alkalmazását, a legtöbb hatósági szerv és egyéb közület, arra való hivatkozással, hogy e kérdés nincs szabályozva, amin azt értették, hogy erre vonatkozólag nincsenek *kényszerítő rendelkezések* és végrehajtási szabályok, *elodázta* az egyenjogú nyelvhasználattal kapcsolatos gyakorlati kérdések megoldására való felkészülést.

A közületek ezeket a semmiféle jogi alappal nem bíró, de jogi érve-

lésnek szánt kifogásokat megtoldották még eggyel, illetve kettővel. Az első annak hangoztatásából állott, hogy nincsen anyagi fedezet a többletkiadásokra, amivel az egyenjogú nyelvhasználat, illetve a nyelvek párhuzamos használata jár, a másik pedig azt emlegette, hogy ilyesmire voltaképpen nincs is szükség, hisz a nemzetiségiek — úgymond — úgysis tudnak szerbül.

Ezek az álláspontok és a hozzájuk fűződő gyakorlat, amelyet, illetve amelyeket a politikai fórumok egyébként mind elmarasztaltak, elsősorban két sarkalatos irányban éreztették hatásukat: az egyik a *káderpolitikának*, a másik a *nyelvi előfeltételek megteremtésének* elhanyagolása volt.

A káderpolitika elhanyagolása abból állott, hogy a társadalmi-politikai közösségek apparátusában, kezdve a szövetségi szervektől a községek helyi irodájáig, továbbá a bíróságokon, a közintézményekben és a munkaszervezetekben a nemzetiségi munkaerő alkalmazásában, hiányzott a *tervezés*, a *távlati szükségletek felmérése* és az ezek fedezésére irányuló *gyakorlati lépések*. Mindezen intézmények csak annyi és olyan képzettségű nemzetiségi kádert alkalmaztak, amennyi a körülmények spontán találkozása folytán adódott. Ami tudatos és betervezett volt a nemzetiségi káderek alkalmazásában, annak inkább *politikai* motívumai voltak, vagyis azt a törekvést fejezte ki, hogy az alkalmazott személyek számarányán belül ne boruljon fel a nemzetiségi egyensúly valamely nemzetiség kimondott hátrányára, amiből formális politikai kérdés lehet. Ez a politikai szempont azonban, ott, ahol jelen volt, rendszerint csak a számszerű egyensúlyra ügyelt, nem véve tekintetbe soha a helyzetből adódó tényleges szükségleteket.

Az alkotmányjogi kötelezettségek alapján és a politikai tényezőknek megfelelő törekvései következtében egyszerre nyilvánvalóvá vált, hogy a közületek nem rendelkeznek elegendő nemzetiségi káderrel a nemzetiségek nyelvén való teendők elvégzéséhez, és hogy a működő káderek *sem szakképzettségük profilját, sem pedig nyelvi felkészültségüket illetőleg nem elégítik ki a szükségleteket*.

Amilyen nyilvánvalóak a mai helyzetet előidéző okok, ugyanolyan nyilvánvaló a kibontakozás általános irányvonala is. Ez pedig: behozni a nyelvi lemaradást, megtanulni mindennapi munkánk anyanyelvű szaknyelvét. A kérdés súlypontja azonban, természetesen, nem ennek megállapításában van, hanem annak megjelölésében, *hogyan hajtsuk végre ezt*. Erre, elvben, két út van: az egyik az egyéni munka, a másik az intézményesített oktatás és képzés.

Hogy hányan indultak meg az első úton, hányan érezték a közhivatalokban az anyanyelvükön is dolgozó nemzetiségiek közül szükségét annak, hogy egyéni munkával pótolják szaknyelvi ismereteik fogyatékoságait és milyen eredménnyel tették meg ezt, arról természetesen nincsenek adataink. Kétségtelen azonban, hogy ez a munka megindult, különösen az anyanyelvű gyakorlat legexponáltabb pontjain: az ún. fordítószolgálatokban. A kétnyelvű közigazgatás ugyanis, amelynek keretében a nyelvi egyenjogúságnak is meg kell valósulnia, mai kezdetleges fázisában túlnyomórészt még olyan módon történik, hogy az általános és egyedi jogszabályok, az ügyiratok és egyéb okmányok szerbül íródnak és a fordítók közvetítésével születik meg ezek nemzetiségi nyelvű változata. A közvetlenül anyanyelven történő ügyvitel, ügyintézés és jogsza-

szabályalkotás, mint az egyenjogú nyelvhasználat további fejlődési szakasza, még embrionális formájában van.

Sajnos, a magyar fordítószolgálatok munkájából ítélve az egyéni önképzés útjai egyelőre igen kevés eredménnyel jártak, és nyilvánvalóvá vált, hogy minél előbb hozzá kell fogni a politikai és jogi szaknyelv intézményesített műveléséhez.

Magyar vonatkozásban erre igen alkalmas keretnek mutatkozott a Magyar Nyelvművelő Egyesület. Ez, megértve az idők szavát és követelményeit, a nyelvművelés általános és egyéb formái mellé beiktatta a különböző ágazatok szaknyelvének ápolását és művelését. E feladatok elvégzésére külön terminológiai bizottság is létesült. A terminológiai bizottságban azonban már működésének kezdeti szakaszában megmutatkozott, hogy feladatait csak további szervezeti osztódás, csak szakosított terminológiai alosztályok révén tudja biztosítani. Ennek felismeréseként megalakult többek között a jogi terminológiai albizottság is.

Ennek az albizottságnak, fő célkitűzéseit tekintve, két irányban kellett hatnia: először, hozzájárulni a jogi terminológiai ismeretek terjesztéséhez, és másodsor, annak a jogi terminológiának a kialakításához, amelyre a magyar jogi nyelvben, tekintetbe véve a rendszerbeli különbségeket, nincs kész, megfelelő magyar terminus.

Ez a kettős feladat képezi egyben a magyar jogi szaknyelvvél való foglalkozás magvát.

A jogi terminológiai albizottság működését a terminológiai ismeretek terjesztése terén eddig két megjelentetett kisebb szójegyzék (egy közigazgatási és egy büntetőjogi), a fordítószolgálatokkal tartott megbeszélések és számos, a terminológiai bizottsághoz beküldött kérdés megválaszolása jelzi. E bizottság szaktanácsaival közreműködött a jugoszláv Közigazgatási Törvény teljes szövegű lefordításának munkájában is.

De nem kismértékben járult hozzá ez a bizottság a politikai, gazdasági és jogi életünkben új fogalmakként jelentkező szerb terminusok helyes magyar változatának megalkotásához is. E feladat sikerebb megoldása érdekében a terminológiai bizottság szorosan együttműködött és együttműködik magyarországi jogászokkal és nyelvészekkel is.

E helyen meg kell emlékeznünk a terminológia intézményesített ápolásának még egy hathatós eszközéről: a minél terjedelmesebb és átfogóbb jogi szótár készítéséről. Ilyen szótár elkészítésén a Hungarológiai Intézet fáradozik. A szótár kézírata jórészt készen áll, de megjelenése, pénzügyi és nyomdatechnikai okokból, nem várható a közeljövőben.

Az egyéni és intézményesített terminológiai ismeretterjesztésnek ezen formái azonban, jellegüket tekintve, inkább a hiányosságok és mulasztások pótlására irányulnak. Jugoszlávia magyar nemzetisége ezekkel az erőfeszítésekkel megkísérli behozni azt, amit az elmúlt évtizedek alatt a körülmények alakulása folytán nem volt módjában megtenni.

Ma azonban, amikor a nyelvi egyenjogúság a nemzetiségek közéleti szereplésének normális megnyilvánulási formájává válik, nem érhetjük be többé a szaknyelvi fogyatékoságok elsősegélyszerű, vagy ha úgy tesszük, gyorstalpaló jellegű foltozásával, most már a szaknyelv terén is szükség van a felzárkózás egyenjogú lehetőségére, mert könnyen megtörténhet, hogy a magyar nyelvű joggyakorlat nem a jogok, hanem a magyar jogi nyelv ismeretének hiánya miatt fog bukdácsolni, sőt helyenként talán meg is bukni.

Ennek a felzárkózásnak legegyszerűbb, legtermészetesebb és egyben legeredményesebb formája az anyanyelvű szakoktatás volna. Ennek megvalósítása azonban még idő, káderek és pénz kérdése. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy a pénzkérdés gyakran politikai kérdés, akkor megvalósítása még ettől is függ. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy amíg az anyanyelvű főiskolai oktatás nem valósul meg, máris ne lehetne az intézményes oktatáshoz hasonló módon, vagy magának az intézményes oktatásnak keretében helyet találni a szakismeretek anyanyelven való elsajátítása bizonyos formáinak.

Ilyen lehetőségek keresésére és realizálására példamutató a Tartományi Oktatásügyi Alapnak és az Újvidéki Egyetem Jogi Kara Tanácsának erőfeszítése, amely a jogi kar lektorátusának megalakítását eredményezte. Ezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés: milyen szerepe van, illetve lehet a lektorátusnak abban a kérdéskomplexumban, amelyről eddig a magyar nyelvű joggyakorlattal kapcsolatban szóltunk.

A lektorátus fő feladatait a jogi szaknyelvnek a nemzetiségek nyelvén való ismertetésében és művelésében jelölte meg. Az első feladat, a jogi szaknyelv ismertetése terén a lektorátus egyelőre három állandó munkaformát iktatott be programjába. Az első: anyanyelvű gyakorlatok tartása egyes tantárgyakból (jelenleg csak magyarul római jogból és munkajogból), a második: egy-egy előadás megtartása a nemzetiségek nyelvén a tanterv legfontosabb tantárgyaiból, a harmadik pedig: az ún. terminológiai gyakorlatok. Ez utóbbiak egyelőre csak magyar nyelven folynak.

A lektorátus második feladatán, a jogi szaknyelv művelésén azt a feladatot kell érteni, hogy a lektorátus hozzájáruljon a jugoszláv társadalmi, gazdasági és jogi rendszerben jelentkező különleges kategóriák és fogalmak megfelelő elnevezésének megtalálásához vagy megteremtéséhez a nemzetiségek nyelvén.

Ezeket a feladatokat, attól függően, hogy hány tudományos és szakmunkás dolgozik a lektorátus keretében, igen eredményesen lehetne végrehajtani. A lektorátus jelenlegi összetétele azonban, különösen az a körülmény, hogy csak egy (magyar nyelvű) lektor működik, ezen feladatoknak csak *részbeni és minimális megvalósítását* biztosítja. A terminológiai gyakorlatok, amelyeknek még nincs kialakult módszertana és amelyet a munka folyamán kell kialakítani, a jelek szerint felölelik majd az egyetlen szakelőadó teljes idejét, úgyhogy a magyarjogi szaknyelvnek a vázolt értelemben való művelése nagy részben fedezetlen feladata marad a lektorátusnak.

Magyar nyelvű joggyakorlatunk problémáiról szólva a megoldásra váró kérdések külön csoportját képezi a már említett ún. fordítószolgálatok munkája. Ezek ugyanis igen jelentősen befolyásolhatják és befolyásolják a bírói és a közigazgatási joggyakorlat magyar jogi nyelvezetének kialakulását. Ilyen fordítószolgálatok ma községi, tartományi, köztársasági és szövetségi szinten működnek. Munkakörük igen vegyes, és kevés kivétellel hozzájuk lehetne tenni a „mindenes” jelzőt is. Közülük a „legmindenesebbek” a községi képviselő-testületek fordítószolgálatai. Ezeknek, a község hivatalos lapjától az egyes titkárságok és ügyosztályok hatáskörébe tartozó ügyek intézésében hozott egyedi határozatain keresztül a szocialista szövetség és a kommunisták szövetsége helyi szervezetei szükségleteit szolgáló anyagokig, mindent kell fordítaniuk. A Tartományi Képviselőház magyar fordítószolgálat a tartomány

törvénytervezeteit és -javaslatait és más általános ügyiratait fordítja magyarra a törvény-előkészítő bizottságok számára, fordítja továbbá a képviselőház hetenként megjelenő közlönyét, és ellátja a képviselőház és bizottságai ülése alkalmával a szimultán vita fordítást szerbről magyarra és magyarról szerbre. A Köztársasági Képviselőház fordítószolgálat a Szerb Szocialista Köztársaság Hivatalos Közlönyét, illetőleg annak csak jogszabályi részét, a szövetségi Hivatalos Lap magyar szerkesztősége pedig a szövetségi lapot teljes szövegében fordítja magyarra.

A fordítószolgálatok ezen feladataiból és munkaköréből világosan kitűnik, hogy milyen döntő szerepük van a magyar nyelvű joggyakorlat kialakításában. Ezek szaknyelvi ismerete (illetve nem ismerete) kétféle jogi dokumentumban jut kifejezésre: egyrészt a jogalkotó általános jogszabályok (községi határozatok, tartományi törvények, köztársasági és szövetségi törvények, rendeletek, rendelkezések, utasítások) magyar nyelvű változatának elkészítésében, másrészt pedig a polgárok ügyeiben hozott egyedi ügyiratok megfogalmazásában (fordításában). A jogi szaknyelv e két alkalmazási területe közül a hangsúly kétségtelenül az általános jogszabályok szaknyelvén van, mivel ezek kerülnek alkalmazásra a gyakorló jogász munkájában és szabják meg nyelvét. Ha a jogforrások nyelvezete magyarság és terminológia tekintetében helyes, akkor helyes nyelvezetű magyar joggyakorlatunk attól függ, hogy a gyakorló jogász mennyire ismeri jugoszláv jogforrásaink helyes magyar nyelvű változatát.

Sajnos a különböző (községi, tartományi, köztársasági és szövetségi) szinten megjelenő jogforrások magyar nyelvezete és terminológiája, enyhén szólva, „tarka” képet mutat. Ezekben a dokumentumokban az elemi helyesírási, stílusbeli és terminológiai hibáktól hemzsegő szövegektől, a félreértett jogi meghatározásokon keresztül, a magyar jogi terminológiával össze nem egyeztetett, vagy az új jugoszláv fogalmak különböző variánsainak használatáig minden a helyes magyar nyelvű joggyakorlat kialakulását zavaró, sőt felborító mozzanat megtalálható.

A jugoszláviai magyar jogi szaknyelvnek ezt a kaotikus alakulását és állapotát sem a Magyar Nyelvművelő Egyesület jogi terminológiai bizottságának, sem az újvidéki jogi kar lektorátusának, sem pedig az egyes fordítószolgálatokban működő és jó jogi nyelvérzékkel és nyelvtudással rendelkező egyének *elszigetelt* aktivitása nem tudja ellensúlyozni. A már kissé bábelihez hasonló jogi nyelvzavar rendezéséhez mindenekelőtt *a hivatott és képesített intézmények és személyek erőinek összpontosítására van szükség*. Ilyen erőközpont kialakításáról és pénzeléséről gondolkodni és gondoskodni kell, ha nem akarjuk, hogy a magyar nyelvű joggyakorlat ellentétbe kerüljön minden joggyakorlat azon alapvető elvével, hogy egységes, egzakt és ellentmondásoktól mentes jogi nyelven kell beszélnie.

Feltéve azonban, hogy adódik megoldás a most folyó jogalkotás helyes magyarításának kérdésére, megoldatlan marad még egy fontos kérdés: mi lesz azokkal a jogszabályokkal, illetőleg azok hatályos magyar változatának kiadásával, amelyek a múltból datálódnak és amelyek a mai joggyakorlat nyugszik (ilyenek: a büntető törvénykönyv, a büntető eljárás, a polgárjogi viszonyokat szabályozó törvények, a polgári eljárás szabályai stb.). Nem kell jogásznak lenni ahhoz, hogy megértsük, hogy mit jelent a törvény minden szava, betűje, esetleg vesszője és pontja is,

amelyre a bíró és más eljáró szervek hivatkoznak jogaink és kötelességeink intézésekor, és nem kevésbé nehéz belátni azt, hogy a jogszolgáltatás szempontjából milyen képtelen helyzet áll elő az eljáró szerv és a fél számára egyaránt, ha a jogszabályok rendelkezéseit annyiféle fordítási változatban iktatjuk be joggyakorlatunkba, ahányan azt munkájuk során alkalmazzák.

Magyar nyelvű bírászkodás és közigazgatási aktusok meghozatala jogi képtelenség autentikus magyar nyelvű jogszabályok nélkül. Ezt az álláspontot tükrözik egyébként azok a tartományi, köztársasági és szövetségi rendelkezések is, amelyek előírják, *hogy a most megjelenő jogszabályokat magyarul szerb nyelvű megjelenésükkel egyidőben és hatályos szövegben kell közzétenni.* Ez a követelmény nemcsak az egyenjogú nyelvhasználat alapköve, hanem a valamely nyelven történő jogszolgáltatás alapfeltétele. Mi sem természetesebb, hogy amennyiben ez az elv érvényes és törvénybe iktatott a jelenleg folyó jogalkotás tekintetében, akkor annak a magyar nyelvű joggyakorlat zavartalan lefolytatása érdekében érvényesnek kell lennie a múltban hozott hatályos jogszabályok autentikus fordítású használatára is. Ha erre nem kerül sor, akkor a magyar nyelvű joggyakorlat nem lesz sem magyar nyelvű, sem jogi eszközökkel meg nem támadható joggyakorlat.

Ezeknek a jogszabályoknak a megjelentetése elsősorban jogi kérdés, jogszükség. Másodsorban, természetesen, pénzkérdés. De ennek megoldása nélkül a magyar nyelvű joggyakorlat bevezetése jórészt csak látványos határozat marad. Ebben a tekintetben is az a körülmény súlyosbítja a helyzetet, *hogy senki sem érzi magát illetékesnek és felhatalmazottnak, hogy ezt a kérdést napirendre tűzze, és még kevésbé akad olyan szerv, amely ennek elintézésére illetékesnek érezné magát.*

Ebben a rövid szemlélődésben felvázoltuk a magyar nyelvű joggyakorlat egynehány aktuális kérdését. Megállapítottuk, hogy a jogok birtoklása mellett még óriási akadályok állanak azok teljes hasznosítása előtt, és hogy a nehézségek leküzdésének nincs szervezője, nincs egységes, racionális akció a célok megvalósítására.

De ha mindez meg is volna, szükség van és lesz még valamire, aminek talán az első helyen kell állania, ez pedig: a magunk elhatározottsága, hogy megtanulunk anyanyelvünkön is dolgozni. Ezt vagy akarni kell, vagy eleve ki kell zárni személyes perspektívánkból, és ezzel az elnemzetlenedés útjára lépni.

Úgy véljük azonban, hogy az elhatározáshoz, hogy megtanulunk anyanyelvünkön dolgozni, nem kell különösebb indokokat találni. Erre inkább azoknak van szükségük, akik ezt nem akarják. Annak, aki kapcsolatot akar tartani anyanyelvű kultúrájával, aki nem akar elszakadni és beolvadni egy más nemzetiség kultúrájába azon az áron, hogy elveszítse a magáét, és aki felismeri, hogy az anyanyelvű szaktudás az öngazgatók társadalmában a nemzetiségek számára anyagilag felmérhető előnyöket, elhelyezkedési lehetőségeket nyújt, annak nem nehéz döntenie abban a kérdésben, vajon megtanuljon-e anyanyelvén dolgozni, vagy sem. Természetesen, az, aki igennel válaszol erre a kérdésre és kiáll nemzetisége és saját érdekei mellett, annak tisztában kell lennie azzal, hogy ez az elhatározás bizonyos *áldozattal*, többletmunkával jár. A kétnyelvűségnek — ha azt nem konyhai szinten akarjuk bírni, hanem a szaknyelv magaslatára akarjuk emelni — ára van: többet kell dolgoznunk,

mint azoknak, akik megelégszenek a többségi nyelv tudásával, amelynek elegendősége vajdasági viszonyaink között egyre problematikusabbá válik. *De a kétnyelvűség nekünk, nemzetiségeknek sorskérdés.* Míg a többségek csak ritkán vannak abban a helyzetben, hogy szakképesítésüket idegen nyelven is el kell sajátítaniuk, addig nekünk, nemzetiségeknek szaktudásunk kétnyelvű ismerete úgyszólván szabály, ha — mint mondtuk — hűek akarunk maradni nemzetiségünkhöz és jól felfogott érdekeinkhez, amit szocialista öngazgató közösségünkben könnyen összeegyeztethetünk egymással.